

Posudek disertační práce Mgr. Václava Hájka :

Obzory a ruiny. Viditelné a neviditelné v raně moderní vizuální kultuře.

Disertační práce Mgr. Václava Hájka je náročnou, teoreticky založenou rešerší základních otázek, spojených s formováním moderní umělecké a kulturní vizuality. Hájek tak navazuje na metodologicky i obsahově velmi aktuální problematiku, která zejména v posledních desetiletích zásadně oživuje odbornou diskusi o základním charakteru moderní doby z hlediska její kapacity vytvářet a chápat vizuální obraz.

Hájek si připravil výborné předpoklady k proniknutí do této problematiky důkladným studiem recentní zejména anglo-americké a německé odborné literatury. Jeho 420 poznámek tvoří vesměs odkazy na taková individuální i kolektivní díla a společně se Seznamem literatury přesvědčují recenzenta o tom, že autor práce přistoupil ke svému tématu vskutku badatelsky a s rozhledem, který je při tak náročném námětu zcela nezbytný. Díky tomu potom i vlastní autorovy závěry a návrhy nabývají na závažnosti a pomáhají rozvíjet základní diskusi.

Materiálově je práce založena sice jen na dvou známých obrazech Caspara Davida Friedricha, na jeho slavném Mnichu na mořském pobřeží a na Opatství v dubovém lese, pro autora však mají právě tyto obrazy klíčový charakter, dokládající základní změnu, nebo dokonce zlom v pojetí obrazové vizuality, vedoucí od Friedrichova romantismu až k modernímu uměleckému obrazu.

Tak je navozena jedna z podstatných umělecko-historických otázek, týkající se vztahu romantismu a modernismu. Hájek ji zodpovídá kladně, ve smyslu vnitřní kontinuity, kterou ale hodnotí jinak, než jak to dělala dřívější literatura, spatřující rovněž kořeny tohoto vývoje v estetice "sublimního", kupříkladu i u nás známý Robert Rosenblum. Hájkův pohled je už formován pod vlivem toho metodologického obratu k obecným kulturním a vizuálním studiím, který se odehrál v devadesátých letech minulého století. To znamená, že umělecký obraz už není hodnocen jako axiologicky vrcholný model vizuality, ale spíše jako reakce na obecnější situaci, jejímž hybatelem jsou sociální síly. Také pro Hájka je Friedrichovo dílo spíše reakcí na "panopticismus" moderní vizuální kultury, jak se projevuje od konce 18. století i "novými, převratnými formáty obrazů a typy pohledů", na nový hlad po vizualizaci neviditelného. Umělecký obraz ale naopak přichází s "vyprazdňováním vizuálního pole, se znejasňováním viditelných tvarů" (s. 178), jak je tomu už u Friedricha s motivy zastírání horizontu mlhou, ale také s estetikou taktálního fragmentu. Tato umělecká kultura prozrazuje nakonec svou "gnoseologickou skepsi" a je v tom směru "elitní" a programově autonomní.

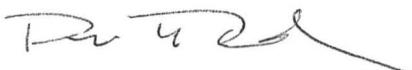
Hájek se přiklání k tomu, že moderní doba vede k "rozštěpení vizuální kultury" na její masovou a elitní část. Friedrichovy obrazy už vlastně spoluutvářejí tuto situaci, kterou autor označuje za "schizofrenickou" (s. 18).

Chápe to také jako "radikální odloučení sféry viditelného a neviditelného" (s.17), které může překonat až "kultura nových médií", umožňující provázat virtuální a reálné, kód a tělo. K těmto hodně obecným závěrům je třeba přičinit několik kritických poznámek. Jednak už během celého vývoje moderního umění lze zaznamenat celou řadu záměrných postupů, směřujících k překonávání zmiňovaného rozštěpení na masovou a elitní část vizuální kultury a to za pomoci různých strategií. To je kupříkladu otázka avantgardy a jejích sociálních utopií. Také asi nelze charakterizovat moderní obrazovou kulturu jako radikální odloučení viditelného a neviditelného. Sám autor upozorňuje zajímavě na významové ambivalence hlavních sledovaných motivů horizontu a fragmentu. A třeba taková surrealistická kategorie "záračného" naopak hledá maximální pronik obou veličin.

Zdá se, že v některých takových příliš obecných a paušálních závěrech se autor stal obětí svého zaujetí pro sledování binárních opozic. Metoda polarit může být dobrý sluha, ale také špatný pán. Příliš důsledné její uplatňování může vést k problematickému vyhodnocení jinak pozoruhodných poznatků. Hájek je asi nejlepší tam, kde se hlásí k postupům "nové" ikonografie nebo ikonologie, hledající základní motivy a témata spadající pod kategorii "pohledu". Citlivá interpretace takových podstatných symbolových obrazových fenoménů Friedrichových obrazů jako je mlha, beztvářost, vzduch, závoj, skvrna, horizont, fragment a všech dalších "hieroglyfů" sublimního pojetí obraznosti ho mohou také dobře vést k závěru, že výsledkem Friedrichova umění není jen "gnozeologická skepse", ale naopak výstavba nového pojetí transcendence, možná spíš "horizontálního" než tradičně "vertikálního" typu, která bude ve svých důsledcích inspirativní pro celou sféru moderní vizuální kultury.

Hájkova práce je vynikající svým pracovním soustředěním a snahou o hlubokou teoretickou dosažnost. Vysoce splňuje požadavky kladené na disertační práci a je kvalifikovaným podnětem k závažné diskusi.

Praha, 3.1.2009

(Prof.PhDr.Petr Wittlich, CSc)